

II. RÁKÓCZI FERENC HADI ÚJSÁGJA.

I.

A kuruc-mozgalmak hivatalos hírszolgálatát végző hadi és diplomáciai tudósító-újság keletkezési körülményeit, szerkesztési módszerét THALY KÁLMÁN tisztázta „Az első hazai hírlap“ (1705—1710) című akadémiai értekezésében.¹

Összefoglalásából tudjuk, hogy a sokáig lappangott első magyar hírlap első számát SZALAY LÁSZLÓ találta meg a KÁROLYI grófi nemzetség levéltárában s fel is használta *Magyar története* VI. köt. 245—246. lapjain. A többi anyagot THALY kutatta fel.

Olyan szerencséje nem volt, hogy SZALAY LÁSZLÓ után ő is rábukkant volna a hírlap valamely nyomtatott számára.

Más szempontból ellenben jóval többet talált, mikor felkutatta a hírlap részére beérkezett tudósításokat s vagy két szám kéziratának a töredékeit is.

Első eredményeiről azon melegében a *Vasárnapi Ujság* 1866. 123—124. és 138—139. lapjain számolt be „Nyomtatott hírlapok a kurucvilágban“ című cikkében s itt közölte a *Mercurius Veridicus ex Hungaria* 1708. évi augusztusi számát is magyar fordításban.

További kutatásainak az eredményei akadémiai értekezésében találhatók.

THALY egész gyűjtése végül a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárába került s ott THALY KÁLMÁN hírlapgyűjteményében (899. Quart. germ. jelzet alatt) fekszik. Csak az EBECZKY kezeírásában fennmaradt 1710. évi első *Mercurius Veridicus*-szám fogalmazványa van más helyen: THALY KÁLMÁN gyűjteménye 1710. a. jelzésű kötegében az 1—4. lapon.

SZALAY LÁSZLÓ és THALY KÁLMÁN kutatásai alapján vette fel SZABÓ KÁROLY RMK.-a II. 2228. sz. alá *Mercurius Veridicus*

¹ Értekezések a tört. tudományok köréből. VIII. kötet. 4. szám. 1879.

ex Hungaria cím alatt a kuruchírlapot s megállapította, hogy „eddig csak három száma ismeretes:

1. *Mercurius Hungaricus* 1705. május végéről. *Cassoviae* 4°. 2 levél a Károlyi-család levéltárában és a berlini titkos levéltárban.
2. *Mercurius Veridicus ex Hungaria* 1705. augusztus 3. hetéről. *Leutschoviae* 4°. 4 levél a berlini titkos levéltárban és
3. *Mercurius Veridicus ex Hungaria* 1708. augusztus első feléről. *Leutschoviae* 4°. 2 levél a Károlyi-levéltárban.“

SZABÓ KÁROLY ezekből a maradványokból nem látott egy példányt sem. Ebből magyarázható leírásának az a pontatlansága, hogy mindegyik számhoz odatette a megjelenés helyét, holott a lapokon ez nincs feltüntetve, az azonban egyenesen hiba, hogy noha THALY KÁLMÁN akadémiai értekezése 34—40. lapján közli az újság 1710. évi első számának a teljes kéziratát, SZABÓ erről nem tesz említést egy szóval sem, holott THALY az 1705. május végéről való szám szövegét csak SZALAY LÁSZLÓ kivonata alapján közölte, ha tehát ezt felvette, ugyanezen az alapon fel kellett volna vennie az 1710. évi első szám fogalmazványát is.

Ezen a ponton kézzelfogható következetlenségén kívül kiütközik SZABÓ KÁROLY egész gyűjtésének az a módszerbeli hiányossága, hogy csak a nyomtatványokat írja le, a kéziratok másolatokban fennmaradt nyomtatványszövegeket ellenben általában nem kutatta kellő figyelemmel, holott ilyenek ezrével maradtak, köztük sok olyan is akad, amely örökre elveszett régi magyar könyvek szövegét tartotta fenn s rendszeres felkutatásuk és a nyomtatásban is megmaradt művekkel való közös nyilvántartásuk kezdettől fogva elengedhetetlenül szükséges lett volna.

Harmadik pontatlansága lajstromozásának az, hogy az általa nyilvántartott három szám közül a Magyarországon levőkből kettőt tüntet fel létezőnek, holott az 1. szám alatt jelzettet már THALY sem tudta a Károlyi-levéltárban megtalálni.²

Végül az is növeli a *Mercurius Hungaricus*-ügy fatalitását, hogy a THALY által meglevőnek jelzett 3. sz. hazai példány azóta

² Ezt bizonyítja az 1705. május végi híreket tartalmazó kivonatra írt jegyzete: „Ezen nyomtatott hírlap eredetije a gróf Károlyi-levéltárban van, de melyik csomagban? Eddig még nem bírtunk ráakadni. Ezen kivonatot (mert csak kivonat s az is, úgy látszik, lehető legrövidebb) bold. Szalay László kéziratái között találtam.“ (THALY K. hírlapgyűjt. 899. Quart. germ.)

lappang, de nem THALYNál maradt. A Magyar Nemzeti Múzeumba került iratai közt legalább is nincs, amint az egész anyag átvizsgálása alapján megállapítottam.

THALY egész életében nagy eréllyel kutatta Rákóczi hírlapját, de sem a berlini számok pontos másolatait nem kapta meg,³ sem „Danczkába és Drezdába“ küldött kérdései és más nyomozásai nem hozták meg azt az eredményt, hogy ebből a hírlapból több élje került volna, holott a *Mercurius Veridicus* három száma nem Danczkában vagy Lengyelországban, hanem jóval közelebb: BÁRÓ PRÓNAY SÁNDOR tóalmási könyvtárában bujt meg, 1891-től kezdve pedig Kiskartalon őrizték a Podmaniczky-könyvtárban, ahol BÁRÓ PODMANICZKY GÉZÁNÉ, GRÓF DÉGENFELD-SCHOMBERG BERTA ezt a három nem ismert számot a kincsei értékét ismerő gyűjtő teljes tudatosságával vette fel unikumként könyvtára jegyzékébe s pótlólag SZABÓ KÁROLY RMK-a II. kötetébe is pontosan bevezette a 2228. sz. cím után.

1934-ben MARKÓ ÁRPÁD kutatott a magyarhoni evang. egyetemes egyház levéltárában s megtalálta SCHULEK JÓZSEF libetbányai ev. lelkész kéziratos gyűjteményében egy *Mercurius Hungaricus*-szám kéziratos másolatát.⁴ Ez a másolat azonban nem gyarapítja a THALY által feltárt anyagot különösebben, mert csak az 1705. júniusi szám másolata, amelyet SZALAY LÁSZLÓ kivonata alapján THALY már közölt értekezése 12—14. lapjain,⁵ azt azonban igenis tanúsítja, hogy a *Mercurius Hungaricusok* és *Veridicusok* lappangó számait nemcsak a nyomtatványok közt kell keresnünk. Akadhatunk egyre-kettőre másolatok formájában is, aminthogy SCHULEK JÓZSEF gyűjteményében a kivonatosan már ismert és közölt 1705. júniusi szám után közvetlenül csakugyan még egy olyan szöveg következik, amely a *Mercurius Veridicus* utolsó számának az utolsó vagy egyetlen közleménye lehet!

³ A három új szám felbukkanása kapcsán az Orsz. Széchényi Könyvtár főigazgatósága ezek fényképi másolatait megszerezte.

⁴ Schulek, Josephus: Collectanea. Tomus 21. Mixta memorabilia, 146—150. l. (V. 52. levéltári szám alatt.)

⁵ Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc, a hadvezér (1934) 84. l. — Műve 81. lapján közli a porosz titkos állami levéltárban levő 1705. augusztusi szám első oldala kisebbitett hasonmását. — A porosz titkos állami levéltár mindkét MERCURIUS-számának az első oldalát, előtte hasonmásban a Pesti Napló Rákóczi Albuma 61. és 99. l. közölte.

Ilyen előzmények után jutottam abba a helyzetbe, hogy BÁRÓ RADVÁNSZKY ALBERT evang. egyetemes egyházi felügyelő engedélyével és SCHOLTZ OSZKÁR evang. egyetemes egyházi levéltáros mindenben való támogatása segítségével kutatásokat végezhettem az evang. egyházegyetem levéltárában és könyvtárában s itt a könyvtár teljes régi magyar anyagának rendszeres feldolgozása közben került kezembe a *Mercurius Veridicus* három száma és a SCHULEK-gyűjtemény két másolata.

A szövegek egész különleges jelentőségére TRÓCSÁNYI ZOLTÁNNAK a „*Magyar Könyvszemle*“ 1939. január—márciusi száma 93. lapján közölt és olvasott felhívása figyelmeztetett.

Az ő felhívására hoztam az Orsz. Széchényi-Könyvtár főigazgatósága tudomására a három *Mercurius Veridicus*-szám meglétét.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára kérésére azután BÁRÓ RADVÁNSZKY ALBERT evang. egyetemes egyházi felügyelő hozzájárulásával a magyarhoni egyetemes evang. egyház levéltára és könyvtára lehetővé tette e számok lefényképezését és közlését.

A három itt hasonmásban megjelenő *Mercurius Veridicus*-szám a Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtár egy gyűjteményes kötetében maradt meg.

2.

A Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtárról és erről a gyűjteményes kötetről a következőket szükséges megjegyeznünk.

A Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtárat a tudományos világ régebben Kiskartalon való létéről általában kiskartalinak nevezte s egyéb felvilágosítás híján ma is Kiskartalon levőnek tudja.

A *Magyar Minerva* 1930—31. évi kötetéből teljesen ki maradt a kiskartali könyvtár és a magyarhoni egyetemes evang. egyház Budapesten levő könyvtára is, holott ennek magának is elég számottevő a régi anyaga, a Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtárral való összekapcsolása révén pedig értékre nézve egyenesen az ország legelső könyvgyűjteményei közé emelkedett.

E kettős kihagyásnak nyilvánvalóan az az oka, hogy ez a két könyvgyűjtemény éppen a *Magyar Minerva* anyaga gyűjtése idején nem volt teljesen rendezett állapotban, mert a Podma-

niczky-Dégenfeld-könyvtárat ekkor költöztették Kiskartalról Budapestre s elhelyezése egy időre megbontotta a magyarhoni egyetemes evang. egyház könyvtára rendjét is.

A költözködéssel és elhelyezéssel járó természetes kaotikus állapot a könyvtárban magában legfeljebb néhány hónapig tartott, az azonban, hogy a két könyvtár utalás nélkül kimaradt a *Magyar Minerva* nyilvántartásából, mind a két könyvtárat évekre elvonta a tudomány figyelme elől.

Pedig mind a két könyvtár minden tekintetben megérdemli a számontartást, a Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtár magyar anyaga pedig egyenesen megköveteli a legpontosabb, legkörültekintőbb és leghatározottabb megbecsülést is.

E helyen egyelőre csak az utóbbiról közlök annyit a magyarhoni egyetemes evangélikus egyház közgyűlése jegyzőkönyvei alapján általános tájékozással, hogy a kiskartali könyvtár az 1929. év folyamán került a magyarhoni egyetemes evangélikus egyház birtokába GRÓF DÉGENFELD-SCHOMBERG PÁL adományaképen, még pedig azzal a kikötéssel, hogy az mint „*Báró Podmaniczky Géza és hitvese, szül. gróf Dégenfeld-Schomberg Berta könyvtára*“ külön kezeltessek. (1929. évi egyet. közgy. jzkv. 8. pontja.)

A magyarhoni egyetemes evang. egyház az adományt elfogadta, önálló elhelyezését székházában biztosította s vállalta megfelelő gondossággal való kezelését és tudományos kutatásokra való bocsátását is. (1929. évi egyet. közgy. jzkv. 35. pontja.)

Kiskartalról a könyvtárat az 1930. év folyamán szállították Budapestre.

Állománya 1933-ban történt végleges összegező megállapítás szerint 30.506 mű 28.089 kötetben. (1933. évi egyet. közgy. jzkv. 103. pontja.)

Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó anyagát annak idején a könyvtárat kezelő tulajdonos vette pontos jegyzékbe. A fel nem vett s főként a RMK. III. kötetébe tartozó könyveket az 1931. év folyamán SCHOLTZ OSZKÁR DR. nyug. közalapítványi jogügyi főtanácsos, az egyetemes egyház levéltárosa és könyvtárosa MÁDY (HILSCHER) ZOLTÁN DR. fővárosi tanár segítségével határozta meg és állította be a könyvtár katalógusába. (1931. évi egyet. közgy. jzkv. 114. pontja.)

Az egész régi magyar anyag tudományos feldolgozását én is munkába vettem s hamarosan elkészülök vele.

A szóbanforgó három *Mercurius Veridicus*-szám a Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtár 464. 480. számmal jelzett, összesen tizenhét darab nyomtatványt tartalmazó kötetében található. A kötet BÁRÓ PRÓNAY SÁNDOR tóalmási könyvtárából 1891-ben került a kiskartali könyvtárba. Eredetét azonban még közelebből meghatározza a gyűjteményes kötet 1—2. lapján található kéziratos bejegyzés, mely a késmárki iskola rektorainak a névsorát tartalmazza.⁶ Amiből az derül ki, hogy a kötet az 1770-es években mai alakjában késmárki vagy egy késmárki dolgok iránt érdeklődő evangélikus történettudós tulajdonában lehetett.

A gyűjtemény egyes összekötött darabjai így következnek egymás után:

1. *Ius Civile* und gewöhnliche Bürgerliche Ordnungen | Denen königl. Freyen Städten in Ober und Nieder Ungarn | als: Ofen | Caschau | etc. den Tit: Magistris Thavernicorum Regalium unterworfen | gehörig. — Bartfeld | Gedruckt und verlegt durch Thoman Scholtz. | Im Jahr 1700. — Szabó RMK II. 1983. sz. a. csak egy m. n. múzeumi példányról tud. Ezt a példányt nem ismeri vagy nem említi. Ez azonban nem teljes példány, mert csak a 120. oldalig van meg. Öt oldal hiányzik belőle.

2. POMARIUS, SAMUEL: Oratio Auspicalis, in Solenni Inauguratione Illustris Gymnasii Inclutorum (!) Statuum Regni Hungariae Augustano — Evangelicorum Eperiessini recens erecti D. XVIII. Octobris, A. C. CIO IOC LXXVII. instituta, Habita... a Samuele Pomario. Wittebergae, Literis Wen-

⁶ Series rectorum scholae Kesmarkiensis. 1. Richardus ab anno 1552—1570. — 2. Lucas Fabinus 1570—1571. — 3. Matthias Thoracmymus seu Kabáthus pulsus a P. Sommero 1572—1574. — 4. Emericus Szonntag notarius et politicus factus 1575. — 5. Sebastianus Lám, seu Ambrosius patriae filius, factus concionator Eperiensis 1576—1577. — 6. Joannes Greiffenzweig, Marcivillam ivit 1528—1529. — 7. David Rechenius 1580. — 8. Paulus Mamichius, primus Ramista in Scepusio, postea Pastor Georgio Montanus 1581—1584. — 9. M. Nicolaus Gabelmannus factus historicus Rudolphi Imperatoris 1585—1587. — 10. Joannes Szonntag concessit Bartpham 1588. 1587. — 11. M. Michael Marthius Neosoliensis, in cuius vocationem plus C. fl. expositi 1590—1594. — 12. M. Joannes Mylius, ob Calvinismum Leutshoviensi a schola remotus 1595—1598. — 13. M. Adam Kuruschius patrisi peste delatus 1598—1600, de quo Bocatius in Hungar. — 14. Joannes Froelichius 1601—1608. — 15. M. Daniel Praetorius, alias Zipser 1608—1696. Fere sexies martyr. — Reliqui repraesentati sunt Exc. Cancellaria anno 1773. in decembri.

dianis . . . M. DC. LXIX. 72. l. — Ez a kiadás nincs meg Szabó RMK-nak se a II., se a III. kötetében. Szabó RMK. II. 1126. szám alatt leírja ugyanennek a műnek a bártfai 1668-ban megjelent kiadását. Ezt a wittenbergi kiadást nem ismeri. Nincs meg az Apponyi-gyűjteményben sem.

3. MAZARIUS, CHRISTOPHORUS: Jasones Pannonici, contra orcum suffragante coelo, post superata solo saloque desperata discrimina, aureo pristinae libertatis vellere donati reducesque . . . Wittebergae, Excudebat Christianus Schrödterus (1676. 8. o.) — Szabó RMK. III. 2786. sz.; ezt a példányt megemlíti. Hellebrant Árpád gyűjtése.

4. WALLASZKY, PAULUS: Tentamen historiae Litterarum sub regie gloriosissimo Matthia Corvino de Hunyad in Hungaria. Lipsiae. Ex Off. Sommeria. 1769. 98 + 3. o. — A kötet egyetlen darabja, mely nem tartozik a RMK. anyagába!

5. PANCRATIUS, MICHAEL: Tractatus Politico—Historico—Juridicus. Cassoviae, Typis Davidis Türsch. (1668.) — Szabó RMK. II. 1134. sz. a Magyar Nemzeti Múzeum és a Teleky-könyvtár példányai mellett ezt a példányt nem említi. Nem teljes példány, mert csak 52 oldala van meg 56 helyett.

6. SPLENIUS, ELIAS: Aphorismi De Unione et Communicatione in Christo Naturarum et Idiomatum Hypostatica Cum Subjecta Praedicationum Personalium natura . . . Bartphae, Typis Jacobi Klósz, Anno MDCXXXXI. 8. o. — Szabó RMK. II. 568. sz. a. csak a m. n. múzeumi példányt ismeri, ezt a példányt nem említi.

7. *Mercurius Veridicus ex Hungaria* (1710). Inc. Ujvár, sive Neuhaüsel, quartâ Januarii. — Eddig egyetlen ismert példány. L. a hasonmást!

8. *Mercurius Veridicus ex Hungaria* (1710). Inc. Bartphae, die tertîâ Februarii. Eddig egyetlen ismert példány. L. a hasonmást!

9. *Mercurius Veridicus ex Hungaria* (1710). Inc. Ujvarino, Vigesima Octavâ Februarii. — Eddig egyetlen ismert példány. L. a hasonmást!

10. *Hadikius Johannes*: Regia Coeli, Himmels—Strasse | Angusta Porta, arcta Via, Enge Pforte | Schmalere Weg | Ach und Weh! . . . Gedruckt im Jahr Christi 1679. 16. o. — Szabó RMK. III. 3029. sz. a. ezt a müncheni udvari könyvtár példányán kívül Magyarországon egyetlen ismert példányt megemlíti, de nem mondja meg róla, hogy csonka, mert csak 14 oldala van meg. Hellebrant Árpád pótlása Szabó Károly gyűjtéséhez.

11. *Kleschius Dániel* jeni városi iskolai rektorát való installálása alkalmából (1676. aug. 17—28.) írt üdvözlő versek: M. Daniel Kleschius, P. L. Caes. Ss. Th. Bacc. Post. Decennem. Scholasticam. Provinciam. Quindecennem. Ecclesiasticam. Ephoriam. Utramque. In Hungaria. Antidhac. Administratam. Insecutam. Septimestrem. Inter. Hostes. Veritatis. Innocentem. Captivitatem. Et. Bienne. Exilium. Exantlatum. Rector Scholae Senatoriae Jenensis. Vocatus. die XV. Mensis Aug. Confirmatus. d. XVII. Ejusdem. Introductus. d. XXIIIX. Ejusd. Celebratus. Feliciter. Et. Votis. Decantatus. à. Patronis. Fautoribus. Fratribus. Crucis. Consortibus. et. Amicis. A. O. R. CIO. IOC. LXXVI. — Jena, Stanno Joh. Wertheri, Typographi Ducalis. — Szabó Károly RMK.-ban Hellebrant Árpád nem említi ezt a 8 oldalas nyomtatványt, amelyben Colerus Teofil, szász-jéni Generális superintendentens, Galli János

Kristóf volt harkai, Perák Bálint volt richnói és trannoviczi, Schalakius János volt iglói lelkészek, Drechsler János Gábor, Rohte János Henrik, Gassitzius György, Mazarius Kristóf, Roxer Dániel magyarországi származású wittenbergi és jénai egyetemi hallgatók írtak üdvözlő verseket. Nincs meg az Apponyi-gyűjteményben sem.

12. PALMA PRESSA *Altius Assurgens Hoc est: Vir. Max. Reverendus, Nobilissimus, Amplissimus atque Praeclarissimus Dn. M. Daniel Kleschius... Postquam Superatis insolitâ Fortitudine ob Religionis et coelestis Vertitatis Zelum... Laurea in Ss. Theol. primâ, in Florentissima Lipsiaca Universitate cumulatus, magis magisque inclaresceret, celebratus et decantatus a Sympatriotis, In diversis Academiis degentibus Popularibus Crucis et Exilii Consortibus.* 8 oldalon üdvözlő versek. — Szabó RMK. III. 2710. sz. a. Hellebrant Árpád vette fel s csak a Magyar Nemzeti Múzeum példányát ismeri, ezt nem említi. Nincs meg az Apponyi-gyűjteményben sem.

13. KLESCHIUS, DANIEL: ... *Virum... DN. M. Michaellem Liefmannum... anagrammaticè, poëticè historicè descriptum, quasi redivivum celebri huic Universitati Leucoreae et Universae Posteritatis Memoriae perennaturae.* RMK. III. 2720. sz. a. Hellebrant Árpád ezt a példányt megemlíti. A vers után a 9. oldalon *Adversaria* címen az üldözésre vonatkozó jegyzetek következnek.

14. KLESCHIUS, DANIEL: *Catalogus Presbyterorum Scepusiensium.* 8 old. (Bártfa, 1669. november 20.) — Szabó Károly II. 1163. sz. a. csak a Magyar Nemzeti Múzeum példányát ismeri, ezt nem említi.

15. KLESCHIUS, DANIEL: *Solennitas inaugurationis templi sive Sacelli, Quod Illustris, Spectabilis et Magnus Dominus Dn. Sigismundus Toekoely... In Castro suo Haereditario Schavnik... noviter, eleganter, sumtuoseque extruxit.* (Bártfa, 1670.) 24. oldalán a schavnik kastély képével. — Szabó Károly II. 1227. sz. a. csak a Magyar Nemzeti Múzeum és a Ráth-gyűjtemény példányát említi, ezt nem.

16. KLESCH, DANIEL: *Die Heilige Liebes-Zunft, Herrliche Pfingst-Brüderschaft und Geistlich-Fruchtbringende Gesellschaft... Joh III. 16—21. Gast-Predigt zu Halle in Sachsen, bey St. Moritz. 44. o. (Halle, 1676.)* — Szabó RMK. III. 2748. sz. a. Hellebrant Árpád a Magyar Nemzeti Múzeum és a góthai hercegi könyvtár példányai mellett ezt a példányt is megemlíti.

17. MASNICIUS, TOBIAS und SIMONIDES, JOHANNES: *Unerhörter Gefängnüss-Process.* (1676.) — Szabó RMK. III. 2749. sz. a. Hellebrant Árpád ezt a példányt megemlíti, de hibásan egy ívesnek mondja, holott mind a 12 oldal megvan. Annnyiban azonban hiányos, hogy a 8—12. lapok szélei lerongyolódtak.

A közölt adatokból megállapítható, hogy ezt a gyűjteményes kötetet SZABÓ KÁROLY nem látta, mert a tóalmási Prónay-könyvtár bekebelezése előtt járt Kiskartalon és előtte adta ki RMK-a két első kötetét is.

HELLEBRANT ÁRPÁD kezén azonban a kötet kétségtelenül megfordult. HELLEBRANT ugyanis ebből a kötetből vette fel SZABÓ KÁROLY RMK-a III. kötetébe a kötet 3., 10., 13., 16. és 17. sz. nyomtatványai címét. Feltűnő, hogy a szintén ebben található 2., 11., 12. sz. nyomtatványokat nem említi, ami jellemző gyűjtő tevékenysége pontosságára és megbízhatóságára.

A többiek felvétele ugyan már nem állott módjában, mert a RMK. I. és II. kötete ekkor már megjelent volt, de a gyűjteményben először felbukkanó és addig sehol le nem írt három *Mercurius Veridicus*ról, a 2. darabul beléje kötött Pomarius-beszéd unikumnak látszó wittenbergi kiadásáról és a 11. darabként szereplő, máshonnan szintén nem ismert, KLESCH DÁNIELhez írt üdvözlő versekről való hallgatására mégis csak kell valamilyen magyarázat és valamilyen mentség is szükséges.

Ez pedig aligha lehet más, mint az, hogy a könyvtárat kezelő BÁRÓ PODMANICZKY GÉZÁNÉ bibliográfiai segédkönyveinek és sajátkezűleg írt katalóguscéduláinak tanúsága szerint gondosan számon tartotta könyvtára unikumait és ritkaságait s lehet, hogy ezek megfelelő közzétételét is tervezte. Ezért nem engedte meg az unikumairól való híradást. HELLEBRANTnak ezért kellett hallgatnia ennek a gyűjteménykötetnek mind a négy unikumáról és arról is, hogy ez a gyűjtemény több addig egyetlennek tudott nyomtatványt (6., 12., 14. sz.) tartalmaz, 10. sz. darabja pedig egyetlennek ismert Magyarországon.

Ezek az együttthatók — egy kötetben három addig egyetlennek ismert nyomtatvány előfordulása, egy külföldön levő unikum egyetlen magyarországi példányának a felbukkanása és ezenkívül három Magyarországon és két külföldön készült nyomtatvány előkerülése — egész különös és hatványozott ritkasággá teszik ezt a gyűjteményes kötetet.

Jegyzékcéduláinak a bizonyosága szerint BÁRÓ PODMANICZKY GÉZÁNÉ mindezt kétségtelenül tudta.

Tudhatta és tudnia kellett tehát HELLEBRANT ÁRPÁDNak is, hiszen a gyűjtemény egyes darabjait felvette a nyilvántartásába, amiből nyilvánvaló, hogy a gyűjteménnyel foglalkozott, de azért nem számolt be a kötet unikumairól és más legfontosabb darabjairól, mert kezének e tekintetben kötve kellett lennie.

Ennek a ténynek ez a felderítése ilyenformán két szinte szükségszerűnek mutakozó tanúságot rejt magában.

Először azt, hogy SZABÓ KÁROLY és HELLEBRANT ÁRPÁD gyűjtését még az általuk feltártnak látszó anyag tekintetében sem tarthatjuk teljesnek s hogy a kiskartali könyvtárra vonatkozó adataikat különösen hiányosaknak és éppen a ritkaságok vonatkozásában egészen elégtelennek kell tartanunk.

Ugyanezt a megállapítást a pannonhalmi főapátság régi magyar anyaga felvétele tekintetében RÉCSEY VIKTOR is megtette *Incunabula et Hungarica antiqua in bibliotheca S. Montis Pannoniae* (1904.) c. jegyzékéhez csatolt összeállításában, ahol összeheszmítja, hogy a Pannonhalmán meglevő régi magyar nyomtatványok közül $76 + 24 + 61 = 161$ darabot se Szabó Károly, se Hellebrant Árpád nem vett fel a nyilvántartásába, holott mind a ketten jártak Pannonhalmán s semmi akadályá sem volt annak, hogy egészen pontos munkát végezzenek.

A helyzet a Podmaniczky-Dégenfeld-könyvtárra nézve ezenfelül legfeljebb annyiban más, hogy míg a pannonhalmi könyvtár régi magyar része nem igen gyarapodott, addig a PODMANICZKY-házaspár könyvtára éppen SZABÓ KÁROLY első látogatása és műve I. kötetének a megjelente után tünteti fel a legnagyobb gyarapodást, amennyiben a tulajdonos házaspár ettől kezdve a rájuk háramlott családi könyvgyűjtemények régi magyar anyaga bekebelezésén kívül nagyarányú vásárlások, cserék és kölcsönös szívességi alapon történő szerzések révén is gyarapította gyűjteményét.

Ezért ezen a ponton a SZABÓ—HELLEBRANT-féle adatgyűjtés a RMK. teljes anyaga feltárása szempontjából a látszólag feldolgozott anyag tekintetében is rendszeres revízióra és kiegészítésre szorul.

Az előttünk feltáruló helyzet másodsorú azt sejteti, hogy a kiskartali könyvtárnak a ritkaságait HELLEBRANT ÁRPÁD azért nem vehette jegyzékbe, mert ezeket nyilván maguk a tulajdonosok akarták külön feltárni és ismertetni.

Ez a munka halálukkal a magyar tudományos bibliográfiára maradt feladatul. Az anyagnak ebből a szempontból való feldolgozása annál szükségesebb, mert a Podmaniczky—Dégenfeld-könyvtár régi magyar anyaga teljesen elkerülte SZTRIPSZKY HIADOR figyelmét is, aki pl. ennek a gyűjteményes kötetnek egy unikumát sem lajstromozza „*Adalékai*”-ban (1912). A régóta ese-

dékes munka most folyik s ebből nyújtott ízelítő a könyvtár 464. 480. sz. gyűjteményes kötetének ez az ismertetése és három legnevezetesebb darabjának itt megjelenő hasonmás-kiadása.

A *Mercurius Veridicus*-példányok lapnagysága 148×186 mm, szedéstükre pedig 120×160 mm az őrszavakkal. Az 1710. évi „Ujvár, sive Neuhäusel, quartâ Januarii“ feliratú hírrel kezdődő 8 (az utolsó oldal üres), az 1710. évi „Bartphae, die tertiâ Februarii“ feliratú hírrel kezdődő 8 (az utolsó oldal üres), az 1710. évi „Ujvarinô, Vigesima octavâ Februarii“ hírrel kezdődő szintén 8 számozatlan oldal.

4.

Különböző okokból arra a meggyőződésre jutottam, hogy SCHULEK JÓZSEF libetbányai lelkész előbb említett gyűjteményében a *Mercurius Veridicus* után található *De praeliminaribus Pacis inter regem Hungariae et Principem Franciscum II. Rakoczy tractando* feliratú szöveg szintén a *Mercurius Veridicus* közleménye lehetett.

A *Mercurius Hungaricus* és *Veridicus* töredékei teljes számbavétele alkalmával tehát ezzel a szöveggel is számolni kell. Közlése innen azért maradt el, mert a *Magyar Könyvszemle* ezzel az anyaggal csak könyv, illetve hírlaptörténeti szempontból foglalkozik.

Az itt közölt hasonmások és az említett kéziratban megmaradt szöveg THALY KÁLMÁN úttörő gyűjtését egészítik ki s gyarapítják. A folyton gyarapodó anyag alapján talán hamarosan lehetővé válik a *Mercurius Hungaricus* és a *Mercurius Veridicus*, a két cím alatt is csak egy első kuruc ujság jellegének a megismerése, sőt hírszolgáltatásának és politikai jelentőségének a felértékelése is.

SZIMONIDESZ LAJOS.